

LŪŽĘ ŠONKAULIAI, PRASKELTOS GALVOS: VILNIAUS ŠVČ. TREJYBĖS CERKVĖJE PALAIDOTŲ VIENUOLIŲ SUŽALOJIMAI

Justina Kozakaite

Doktorantė
Vilniaus universiteto Istorijos fakulteto
Archeologijos katedra
El. paštas: justina.kozakaite@mf.vu.lt

Martynas Jakulis

Lektorius daktaras
Vilniaus universiteto Istorijos fakulteto
Senovės ir vidurinių amžių istorijos katedra
El. paštas: martynas.jakulis@gmail.com

Santrauka. *Pasaulyje vykdomi vienuolynų bioarcheologiniai tyrinėjimai atskleidžia esminius skirtumus tarp pasaulietinio ir vienuolinio gyvenimo būdo, tačiau traumų analizės nepateikia didelių staigmenų – sužalotų vienuolių skaičius yra santykinai mažas. Todėl daromos prielaidos, kad vienuoliai nepriklauso rizikos grupei dėl specifinio gyvenimo būdo. 2015–2016 m. vykdytų Vilniaus unitų Švč. Trejybės cerkvės kriptos tyrimų metu atidengti XVII–XVIII a. bazilijonų vienuolių palaidojimai leido tyrinėti ir rašytiniuose šaltiniuose menkai atsispindinčių vienuolių gyvenimo pusę – bendrą jų sveikatos būklę, patologijas ir patirtas traumas. Straipsnyje, pasiremiant osteologine medžiaga ir istoriniais šaltiniais, analizuojamos vienuolių patirtos traumos, jų mechanizmas ir galimas poveikis sveikatai. Tyrimas atskleidė vienuolių traumatizmo tendencijas, kurioms būdingi dažni šonkaulių lūžiai, smurtinės žaizdos ir didelės energijos sužalojimai. Gauti rezultatai patvirtina, kad vienuoliai nebuvo labiau nei kitos visuomenės grupės apsaugoti nuo rizikos patirti įvairaus pobūdžio traumas.*

Reikšminiai žodžiai: *Vilnius, unitai, bazilijonai, bioarcheologija, trauma.*

Keywords: *Vilnius, Greek-catholics, Basilians, bioarchaeology, trauma.*

Įvadas

Vienuolių bendruomenės buvo reikšminga Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės (LDK) religinio, kultūrinio ir socialinio gyvenimo dalis, o jų kasdienybę, tarpusavio santykius ir veiklą atspindi gausūs rašytiniai šaltiniai. Vis dėlto juose tik la-

koniškai užsimenama apie vienuolių ligas ir patirtas traumas, kurios neabejotinai veikė jų gyvenimo kokybę. Šiuo aspektu nemažai gali atskleisti archeologiniai vienuolynų tyrinėjimai. Bioarcheologiniai duomenys papildė istorinius šaltinius, suteikdami kiekvienam tiriamam asmeniui

(šiuo atveju vienuoliui) konkretų biologinį profilį, kurį sudaro duomenys apie ūgį, lytį, amžių mirties metu, bendrą sveikatos būklę ir / ar įtariamą mirties priežastis; tai unikalios ir vienatinės gyvenimo istorijos. Bioarcheologinių tyrimų metu šie biologiniai profiliai dažnai nuasmeninami ir brėžia bendrąsias konkrečios populiacijos, šiuo atveju vienuolyno išgyvenamumo ir sergamumo gaires, nulemtas mitybos ypatumų, konkrečios socialinės grupės streso lygio, specifinės gyvenamosios aplinkos ir pan. Vienuolynų tyrimai užima ypatingą vietą bioarcheologijoje: tyrėjus išskirtinai domina istorinių šaltinių ir palaikų tyrimų rezultatų bendrumai ar skirtumai, nes vienuolynas yra uždara specifinė bendruomenė, gyvenanti pagal savitas taisykles ir gyvenimo ritmą. Skirtingos regulos lemdavo nevienodai aktyvų vienuolių gyvenimo būdą ir mitybos ypatybes. Daugiausia tyrėjų dėmesio susilaukė būtent vienuolyno virtuvės ypatumai. Tyrimai ne tik atskleidė susiformavusius mitybos įpročius, bet ir parodė vienuolių ir elito virtuvių panašumus¹. Pavyzdžiui, patologinė būseną DISH (difuzinė idiopatinė skeleto hiperostoze) išskirtinai pasireiškia tarp vyresnio amžiaus aukšto socialinio statuso vyrų². Ši patologinė būseną siejama su pertekline mityba, ypač dažnu mėsos ar vyno vartojimu. Todėl tyrėjus nustebino tendencingas DISH paplitimas vienuolynų osteologinėje medžiagoje³. Atliekami vienuolių palaikų stabilizacijų izotopų tyrimai iš tiesų rodo gausų mėsos produktų ir jūrinių ar gėlavandenių žuvų suvartojimą⁴. Daugiausia tokio

maisto suvartodavo jaunesnių vienuolių atžvilgiu privilegijuoti vienuolynų vyresnieji⁵. Iškalbingus rezultatus pateikė ir Øm (Danija) cistersų abatijoje XII–XIV a. palaidotų individų bioarcheologiniai tyrimai: pradinio vienuolyno gyvavimo etapu vienuolių mitybos racionas niekuo nesiskyrė nuo valstiečių, tačiau didėjanti vienuolių ekonominė galia galėjo lemti, kad jie nebuvo tokie pažeidžiami per badmečius, siejamus su Mažojo ledynmečio laikotarpiu. Todėl jau XIV a. vidurio palaidojimų rezultatai rodo kardinalius pakitimus – vienuolių mityba tapo panaši į aukštuomenės⁶.

Kitas svarbus bendros sveikatos būklės kintamasis yra stresas⁷. Stresas ir fiziologinė sveikatos būklė glaudžiai susiję, todėl ūmių ir lėtinių veiksmų poveikis sukelia nuspėjamas ir išmatuojamas hormones ir fiziologines reakcijas į žalą. Nuolatinis viso gyvenimo stresas daro reikšmingą poveikį sveikatai ateityje ir tai glaudžiai susiję su sergamumu, senėjimo proceso greičiu ir mirtinumu. Palyginamieji pasauliečių – eilinių miesto gyventojų bei kilmingųjų – ir vienuolių palaikų tyrimai atskleidė svarbius streso padarinius bendrai sveikatos būklei ir kiekvienos grupės pažeidžiamumo lygį. Nors vienuoliai, kaip ir kitos analizuojamos grupės, neišvengiamai susidurdavo su stresu, palaipsniui gerėjanti jų gyvenimo kokybė, t. y. maisto kiekybės ir kokybės santykis, medicinos paslaugų prieinamumas ir higienos normų laikymasis, lėmė retą sergamumą ir mir-

¹ K. Quintelier et al., 2014.

² R. Jankauskas, 2003.

³ J. Rogers, T. Waldron, 2001.

⁴ C. Polet, M. A. Katzenberg, 2003, p. 529; G. Müldner, M. P. Richards, 2007, p. 169.

⁵ C. Polet, M. A. Katzenberg, 2003, p. 530.

⁶ C. Yoder, 2012, p. 1191.

⁷ Šiame kontekste *stresas* apibrėžiamas kaip fiziologinė organizmo reakcija ir atsakas į aplinkos pokyčius.

tingumą⁸. Be to, vienuolynuose veikusiose infirmerijose sunkiems ligoniams būdavo teikiama daugiau ar mažiau kvalifikuota priežiūra, todėl tikimybė jiems išgyventi ir sugrįžti normalų gyvenimo ritmą buvo kur kas didesnė⁹. Apskritai net kilmingieji turėjo didesnę tikimybę mirti jauname amžiuje, palyginti su vienuoliais¹⁰.

Taigi, vienuolynų bioarcheologiniai tyrimai atskleidžia tik kai kuriuos vienuolyno gyvenimo aspektus – mitybą ir bendrą sveikatos būklę. Tyrimai, orientuoti į specifinę problematiką, – smurtinius susidūrimus ar nelaimingus atsitikimus, nėra dažni. Ši problematika plačiau nenagrinėta nei Lietuvos, nei Europos vienuolynų bioarcheologiniuose tyrinėjimuose. Trauma osteologinėje medžiagoje yra fiksuojama kaip skeleto atsakas į dirbtinai sukeltus kūno pažeidimus, dažniausiai nulemtus kultūrinių skirtumų ir socialinės aplinkos. Tie veiksniai tarsi indikatoriai atskleidžia analizuojamo laikotarpio susižalojimų mastą ir mechanizmą, smurtinių nusikaltimų statistiką, konkrečių socialinių grupių pažeidžiamumą, galimas gydymo galimybes ir potraumines komplikacijas, trumpam ar visam laikui pakeitusias asmens gyvenimą, galbūt nulėmusias ir neįgalumą. Pavienėse studijose tik užsimenama, kad dėl mažesnių įsipareigojimų ir santykinai mažo judėjimo vienuoliai galėjo patirti ir mažiau susižalojimų¹¹. Daugiau tyrimų aptaria gydymo paslaugų prieinamumą: net po sunkių sužalojimų ligoniai greitai grįždavo į kasdienį gyvenimo ritmą¹². O ir smurtinių sužalojimų dvasinin-

kai ir vienuoliai, netgi tie, kurių gyvenimo būdo dinamika ir nuolatinės kelionės galėjo lemti susidūrimus ar konfliktines situacijas¹³, patirdavo mažiau, palyginti su eiliniaisiais miesto gyventojais ar elitu¹⁴. Visgi tai tik trumpi ir detaliau neanalizuoti sužalojimų paminėjimai, neatskleidžiantys galimo traumos mechanizmo, priežasčių bei tolesnių padarinių sveikatai. Lietuvos vienuolynų bioarcheologinė medžiaga yra pernelyg fragmentiška, kad būtų galima nustatyti jų dažnyčiose palaidotų individų socialinę priklausomybę ir apskritai atlikti detalesnius vienuolių palaikų tyrimus¹⁵.

Vis dėlto, 2015–2016 m. kompleksiškai tiriant Vilniaus unitų Švč. Trejybės cerkvės kriptą, identifikuota daugiau nei 70 vienuolių palaidojimų karstuose. Kad tai yra būtent vienuolių palaidojimai, rodo specifinės įkapės (paramanai, epitrachilijos, rožančiai ir pan.), taip pat įrašai ant kai kurių karstų¹⁶. Tokie radiniai ne tik sudaro sąlygas antropologiškai tirti vienuolių palaikus, bet ir leidžia nagrinėti tokias specifines problemas kaip vienuolių patirtų traumų ypatumai. Viena vertus, vienuolių palaikų tyrimai leidžia iš kitos perspektyvos pažvelgti į jų kasdienybę. Kita vertus, šiuo tyrimu prisidedama ir prie platesnės smurto ir nelaimingų atsitikimų problematikos tyrinėjimų. Svarbu atsižvelgti ir į tai, kad LDK teisės¹⁷ ar medicinos istorijai skirtuose tyrimuose remiamasi tik rašytiniais šaltiniais, o bioarcheologinių tyrimų duomenys, leidžiantys objektyviau įvertin-

⁸ A. Sullivan, 2004; S. DeWitte et al., 2013; K. E. Marklein et al., 2016.

⁹ J. L. Boldsen, L. Møllerup, 2006.

¹⁰ A. Sullivan, 2004, p. 342.

¹¹ S. DeWitte et al., 2013, p. 322.

¹² F. Curate et al., 2010; C. J. Knüsel et al., 1995.

¹³ S. G. Sheridan, L. A. Gregoricka, 2015, p. 583.

¹⁴ A. Sullivan, 2004, p. 343.

¹⁵ S. Barakauskas, 1995, p. 391; R. Žukovskis, 2011; L. Girlevičius, 2006; L. Girlevičius, R. Žukovskis, 2008; L. Girlevičius, R. Žukovskis, 2008, p. 298.

¹⁶ A. Kuncevičius, 2015.

¹⁷ Pavyzdžiui, šio tyrimo kontekste itin aktuali monografija D. Burba, 2016.

1 lentelė. *Mirusių asmenų lyties ir amžiaus pasiskirstymas*

	Nenustatyta		20–29		30–39		40–49		50+	
	<i>N</i>	<i>Proc.</i>	<i>N</i>	<i>Proc.</i>	<i>N</i>	<i>Proc.</i>	<i>N</i>	<i>Proc.</i>	<i>N</i>	<i>Proc.</i>
Vyrai	1	1,4	10	13,5	23	31,1	17	23,0	17	23,0
Vyrai?	–	–	–	–	1	1,4	1	1,4	–	–
Moterys	–	–	–	–	–	–	1	1,4	1	1,4
Neidentifikuoti	–	–	–	–	1	1,4	1	1,4	–	–
IŠ VISO	1	1,4	10	13,5	25	33,8	20	27,0	18	24,3

ti traumų poveikį individams, lieka plačiau nepanaudoti.

Šiame straipsnyje siekiama ištirti ir įvertinti Vilniaus unitų Švč. Trejybės cerkvės kriptoje palaidotų vienuolių sužalojimus. Keliami uždaviniai: 1) detaliai fiksuoti ir analizuoti lūžius, 2) įvertinti jų mechanizmą ir galimas potraumines komplikacijas, 3) išanalizavus bioarcheologinius ir istorinius duomenis, išryškinti vienuolių patirtų sužalojimų tendencijas.

Tyrimo medžiaga ir metodai

Tiriamas objektas – Švč. Trejybės cerkvės kriptos 78 palaidojimai, kurie datuojami XVII–XVIII a. Trijų – Nr. 10, 16 ir 17 – suardytų karstų palaidojimai ir tuščias karstas Nr. 59 neįtraukti į tyrimą dėl duomenų fragmentiškumo ar jų trūkumo. Du antriniai palaidojimai (Nr. C/2 ir D/2) įtraukti į tolesnį tyrimą atsižvelgus į visišką abejų griaučių išlikimą. Iš viso šiame straipsnyje analizuojami gerai išlikę 74 asmenų palaikai. Mirusiųjų amžius ir lytis nustatyti remiantis tradiciniais osteologiniais metodais¹⁸. Lytis vertinama tik suaugusiųjų, t. y. sulaukusių 18 ir daugiau metų. Siekiant įvertinti traumų pasiskirstymą ir tendencijas, amžiaus grupės skaido-

mos į keturis amžiaus tarpsnius (1 lentelė). Dėl smarkios erozijos trijų individų identifikacija buvo dalinė, t. y. nustatyta tik lytis arba amžius.

Traumų diagnostika atlikta remiantis Lovell¹⁹, Roberts²⁰, Judd²¹ ir Ortner²² rekomendacijomis. Apskaičiuojant bendrą traumų paplitimą tiriamoje populiacijoje, vardiklyje naudoti tik tie skeletai, kurių išlikimas buvo lygus penktadaliui ar didesnis nei penktadalis (20 proc.) visų tiriamų skeleto dalių. Tyrimų duomenys rinkti pagal standartines procedūras: 1) registruojama lūžio vieta (kairė ar dešinė pusė, ilgojo kaulo segmentas, anatinė lokalizacija); 2) pobūdis (pavienis sužalojimas ar daugybiniai lūžiai, sietini su vienalaikiu įvykiu); 3) vertinamas deformacijos lygis (kaulo sutrumpėjimas, galimas lūžgalių poslinkis ar posvyrio kampas); 4) atliekami pažeisto ilgojo kaulo ir priešingos pusės sveiko kaulo matavimai (siekiant išvengti paklaidų, buvo matuojami tik gerai išlikę (nėra kaulo fragmentacijos, erozijos ar kitų patologinių pokyčių, trukdančių gauti tikslus duomenis) kaulai); 5) fiksuojami potrauminiai osteoartritiniai pokyčiai arba loka-

¹⁹ N. Lovell, 1997.

²⁰ C. Roberts, 2000.

²¹ M. Judd, 2002.

²² D. Ortner, 2003.

¹⁸ J. Buikstra, D. Ubelaker, 1994; T. D. White, P. A. Folkens, 2005.

niai infekciniai pažeidimai (panašių pakitimų gali atsirasti dėl natūralių biologinių veiksnių, pvz., su amžiumi prasideda natūralus sąnarių dėvėjimasis, o uždegimas gali pasireikšti, kad ir kokia būtų buvusi trauma).

Pagal traumuojančio veiksnio jėgą visi lūžiai skirstyti į mažos ir didelės energijos lūžius. Mažos energijos sužalojimai identifikuojami pagal lūžio liniją, kuri paprastai yra tik viena. Santykinai nedidelė jėga pažeidžia tik vieną, dažniausiai viršutinės kūno dalies, kaulą, todėl matyti nedidelis kaulo poslinkis. Tokio tipo lūžius sukelia staigus raumenų susitraukimas, kritimas iš nedidelio aukščio (dažniausiai – kūno lygyje), nuolatinė tos vietos apkrova ar patologiniai veiksniai. Mažos energijos lūžio gijimo prognozė yra geresnė – jis sugyja per trumpesnę laiką, gana greitai atkuriamos buvusios funkcijos be tolesnių padarinių sveikatai. Didelės energijos sužalojimai gali būti kategorizuojami pagal šiuos veiksnius: didelės energijos traumai priskiriami daugiaskeveldriai lūžiai, paprastai pažeidžiamas daugiau nei vienas kaulas, būna didelė, ypač ilgųjų kaulų, deformacija, t. y. didelė lūžgalių dislokacija. Didelės energijos sužalojimams priskiriami dubens ir apatinių ilgųjų galūnių kaulų lūžiai. Tokio tipo lūžius sukelia eismo įvykiai (arba stambus dideliu greičiu judantis objektas), kritimas iš didelio aukščio (paprastai masiniai skeleto pažeidimai įvyksta krintant jau iš dviejų metrų aukščio) arba jie sukeliami aštriais ar bukais įrankiais.

Smurtiniai sužalojimai identifikuoti pagal sužalotos vietos lokalizaciją: kaukolė, krūtinkaulis, iš dalies šonkauliai. Konfliktinių situacijų metu būtent galva ir krūtinės sritis dažnai tampa pagrindiniu smūgių taikiniu. Likusio skeleto pažeidimai suponuoja patirtus nelaimingus atsitikimus.

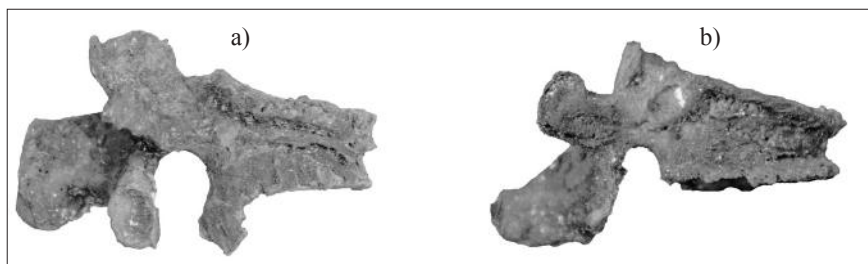
Tyrimo rezultatai

Trauminius epizodus mažiausiai kartą gyvenime patyrė 34 (45,9 proc.) tirti asmenys. 19 (55,9 proc. visų sužalotųjų) susižeidė ar buvo sužeisti tik kartą. 15 (44,1 proc.) individų patyrė daugybinius viso kūno sužalojimus, sietinus su viena laikiu didelės energijos traumos epizodu ar patyrė vadinamąjį *kaupiamąjį efektą*, t. y. kaupė pavienius sužalojimus per visą savo gyvenimą. Todėl būdingas sužalojimų skaičiaus didėjimas antroje gyvenimo pusėje – nuo maždaug 30 gyvenimo metų kreivė kyla į viršų. Situacija nekinta ir atsižvelgus į sužalotųjų skaičiaus ir viso mirusių konkrečios amžiaus grupės asmenų skaičiaus santykį – traumų skaičius didėja su nugyventais metais (2 lentelė).

Iš 34 traumotų individų 33 buvo vyrai ir viena vyresnė nei 50 metų moteris (Nr. 62). Ji patyrė daugybinius dešinės pusės šonkaulių lūžius tiek iš krūtinės, tiek iš nugaros pusės ir net keturis krūtinės ir juosmens kompresinius lūžius. Įtariama, kad patirti sužalojimai ir garbaus amžiaus nulemti degeneraciniai stuburo procesai lėmė stuburo deformaciją – susidarė ryš-

2 lentelė. *Santykinis skirtingų amžiaus grupių asmenų sužalojimų (n) ir kiekvienos amžiaus grupės individų skaičiaus (N) palyginimas*

20–29			30–39			40–49			50+		
<i>n</i>	<i>N</i>	<i>Proc.</i>	<i>n</i>	<i>N</i>	<i>Proc.</i>	<i>n</i>	<i>N</i>	<i>Proc.</i>	<i>n</i>	<i>N</i>	<i>Proc.</i>
3	19	30	11	25	44	10	19	52,6	10	18	55,6

1 pav.

ki kupra. Apskritai stuburo sužeidimus patyrė tik 7 vienuoliai. Dažniausiai kompresinius lūžius patyrė juosmeninė dalis (71 proc.) (1 pav.).

Iškalbingas lūžių pasiskirstymas tarp viršutinės ir apatinės dalies ilgųjų kaulų (3 lentelė). Anksčiau atlikti tyrimai parodė, kad dažniausiai pasitaikydavo rankos

3 lentelė. *Ilgųjų kaulų lūžių suvestinė (D – dešinė pusė, K – kairė pusė, D + K – dešinė ir kairė kartu sudėjus, n – lūžių skaičius, N – kaulų skaičius)*

Kaulas	Pusė	Vyras		
		n	N	Proc.
Raktikaulis	D	2	70	2,9
	K	1	70	1,4
	D + K	3	140	2,1
Žastikaulis	D	2	67	3,0
	K	1	68	1,5
	D + K	3	135	2,2
Alkūnkaulis	D	4	66	6,1
	K	2	65	3,1
	D + K	6	131	4,6
Stipinkaulis	D	2	64	3,1
	K	2	66	3,0
	D + K	4	130	3,1
Šlaunikaulis	D	2	69	2,9
	K	1	69	1,4
	D + K	3	138	2,2
Blauzdikaulis	D	1	69	1,4
	K	2	170	1,2
	D + K	3	139	2,2
Šeivikaulis	D	0	66	0,0
	K	2	64	3,1
	D + K	2	130	1,5

kaulų lūžių²³. Vienuolių sužalojimų atveju matyti identiška tendencija – 16 viršutinės dalies ilgųjų kaulų lūžių ir 8 apatinės dalies ilgųjų kaulų lūžiai. Tačiau įdomūs duomenys gaunami atsižvelgus į viršutinių ir apatinių galūnių lūžių skaičių tarp pavienių individų. Tokiu atveju vienodas vienuolių skaičius patyrė tiek rankų, tiek kojų lūžius, t. y. po 10 pavienių atvejų. Apatinių galūnių pažeidimų skaičius tolygiai pasiskirstė tarp šlaunikaulių, blauzdikaulių ir šėivikaulių, o rankos ilgųjų kaulų pažeidimus tendencingai sudaro dilbio kaulų lūžiai – 6 asmenys buvo susilaužę alkūnkaulį (2 pav.). Įdomu tai, kad nėra akivaizdaus pasiskirstymo tarp kairės ir dešinės rankos sužalojimų. Paprastai tikimasi, kad dešinė ranka dėl dominuojančio dešiniarankiškumo bus sužalojama dažniau nei kairė.

2 pav.

²³ J. Kozakaitė, R. Jankauskas, 2013.

Verta atkreipti dėmesį, kad 4 vienuoliai buvo susižaloję pėdos kaulus. Dažniausiai buvo pažeidžiamas šokikaulis, jam būdingi mikroskilimai, neatsiejami nuo panašaus pobūdžio pažeidimų blauzdikaulio distaliniame sąnariniam paviršiuje.

Absoliučia dauguma dominavo šonkaulių lūžiai (3 pav.). Net 19 (55,9 proc. visų sužalotųjų) vienuolių, t. y. beveik kas antras, patyrė pavienius (68,4 proc.) ar daugybinius (31,6 proc.) šonkaulių lūžius. Didžioji dalis (84,2 proc.) šonkaulių lūžių įvyko krūtinkaulinėje dalyje, nors atvejai iš antrinių palaidojimų Nr. C/2 bei D/2 ir karsto Nr. 8 nurodo papildomus pažeidimus nugarinėje dalyje. Pastarieji atvejai įdomūs tuo, kad 25–35 metų vyro palaidojimas (Nr. C/2) rastas su daugybiniais perimortaliniais dešinės pusės viršutinės kūno dalies ir abiejų pusių apatinės kūno dalies lūžiais (4 pav.). Daugiaskevėdrės lūžių linijos nurodo buvus didelę traumuojančią energiją, kuri galbūt traiskė kūną. Dėl patirtų sužalojimų jaunas vyras neišgyveno. Kitas, 40–49 metų vyras (Nr. D/2), patyrė daugybinius abiejų pusių šonkaulių lūžius, kurių fiksuotos trys gijimo stadijos: sugiję, begyjantys (praėję apie 2 savaites po paskutinio pažeidimo) ir perimortaliniai. Akivaizdu, kad šis asmuo nuolatos atsidurdavo tam tikroje situacijoje, kai buvo pažeidžiama krūtinės ir nugaros sritis. Dviejų kairės pusės šonkaulių perimortaliniai pažeidimai krūtinkaulinėje dalyje ir vieno dešinės pusės šonkaulio lūžis nugarinėje dalyje, ties šonkaulio galva, lėmė vyro mirtį. Pastarųjų dviejų asmenų mirties atvejus galima priskirti įvykusiems dėl vadinamųjų didelės energijos traumų. Įdomu tai, kad su tokio tipo energija susidūrė net 14 (18,9 proc.) vienuolių ir išskirtinai dominavo daugybiniai krūtinės srities ar

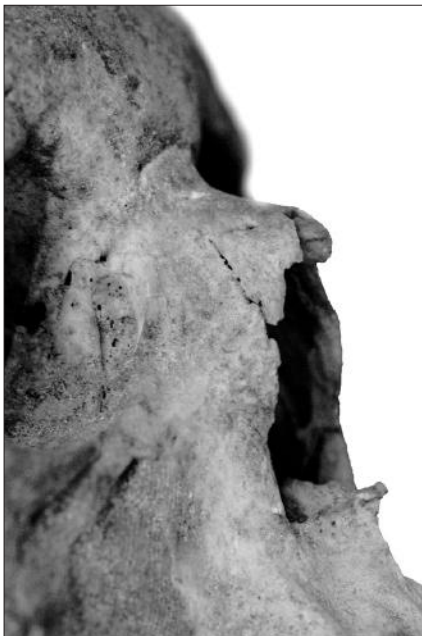
3 pav.

4 pav.

kaukolės pažeidimai. Vadinasi, šie asmenys ne tik patyrė sunkių kūno sužalojimų, bet ir potrauminis laikotarpis jiems turėjo būti ilgas. Ligos patale vienuoliai turėjo praleisti daug laiko, nes, pavyzdžiui, vien šlaunikaulio lūžiui sugyti reikia iki 24 savaičių, o komplikacijos po didelės energijos traumų gali lydėti visą gyvenimą. 21 (28,4 proc.) asmuo patyrė mažos energijos sužalojimus, kuriuos sudarė smulkūs pėdos nuovargio tipo lūžiai, pavieniai šonkaulių ar dilbio srities pažeidimai.

Penki asmenys (karstai Nr. 1, 19, 23 ir antriniai palaidojimai Nr. C/2 ir D/2; iš viso 14,7 proc.) patyrė smurtinius sužalojimus. Dviem individams buvo sulaužytos ir šiek tiek deformuotos nosys (5 pav.), kitiems dviem – sužalotas kaukolės skliautas (6 pav.) ir vienam individui lūžęs krūtin-kaulis ir šonkauliai. 25–35 metų vyras iš kv. C/2 dešinėje momenkaulio pusėje turėjo du sužalojimus: 10 x 9 mm ovalo formos įspaudą ir ~22 mm ilgio pailgą pažeidimą. Pastarasis sietinas su kirstiniu sugijusiu

5 pav.

6 pav.

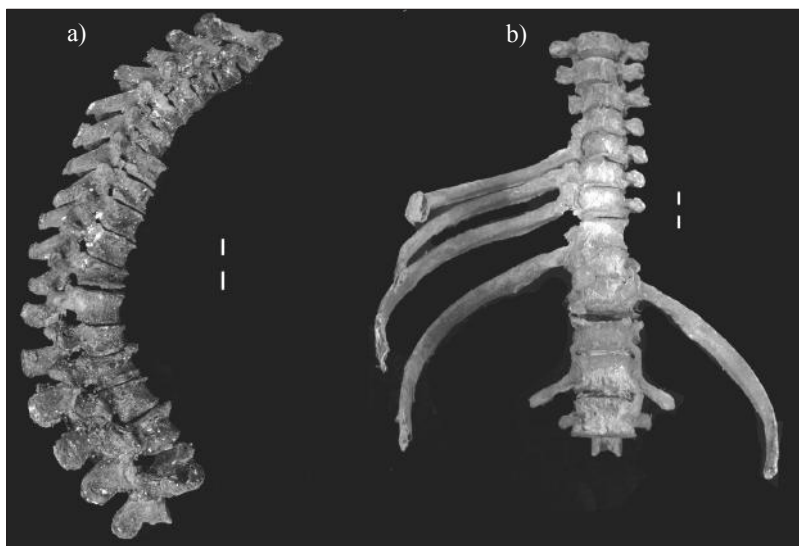
sužalojimu. Atsižvelgus į negilų, paviršinį pažeidimą ir santykinai nedidelį ilgį, įtariama, kad smūgis neturėjo būti stiprus. Mažesnio skersmens žaizda, atsižvelgus į santykinį pločio ir gylio pasiskirstymą (plotis mažesnis nei gylis), priskirta duriamojo tipo traumai. O štai 35–40 metų vyro (Nr. 19) sužalojimas dešinėje kakti-

kaulio pusėje yra rimtesnis – randas siekia ~50 mm. Toks randas vadinamas gilaus kertamojo pobūdžio. Visų vienuolių smurtiniai sužalojimai buvo sugiję, todėl nesietini su jų mirtimi.

Svarbu aptarti gijimo laikotarpio ypatumus: deformaciją ir uždegimo bei priešlaikinio osteoartrito atsiradimą. Aštuoni asmenys (23,5 proc.) patyrė potrauminius pakitimus: penkiems vyrams aplink pažeistą vietą susiformavo artritas ir tik vienam vienuoliui nustatytas lokalizuotas uždegimas aplink lūžio vietą. Potrauminiai artritiniai sąnarių pokyčiai yra dažnas sužalojimų palydovas: iš 24 lūžusių ilgųjų kaulų tik 8 fiksuoti su nedideliais sąnario pakitimais. Šeši atvejai rodo nedidelį – iki 2 mm – kaulo sutrumpėjimą. Tai per menkas svyravimas lyginant sveikos ir pažeistos pusės ilgį – tokių svyravimų gali atsirasti ir dėl natūralių kūno variaci-

7 pav.

8 pav.

jų. Tik vienas atvejis (Nr. 40) rodo didesnį skirtumą: dešinės pusės žastikaulio ilgis siekė 345 mm, o lūžusios kairės pusės – 330 mm (7 pav.). Deja, vizualiai matomas abiejų kairės pusės dilbio potrauminis poslinkis (Nr. 57) nebuvo išmatuotas, nes trūko priešingos sveikos pusės stipinkaulio. Likę vienuoliai buvo patyrę nematuojamų ir standartiškai nefiksuojamų daugybinių kūno sužalojimų, kurie taip pat turėjo lemti diskomfortą. Pavyzdžiui, jau minėtos moters (Nr. 62) stuburo slankstelių lūžiai sudarė kuprą, o vyro (Nr. 8) patirti masyvūs lūžiai krūtinės srityje lėmė šonkaulių ir krūtinės slankstelių suaugimą (8 pav.).

Vienuolių gyvenimo būdas ir rizika patirti traumas

Lyginant su bioarcheologinių tyrimų duomenimis, rašytiniai šaltiniai suteikia mažai žinių tiek apie baziljonų patirtų traumų pobūdį ir padarinius, tiek apie situacijas, kuriose jos būdavo patiriamos. Vis dėl-

to užuominos vienuolino dienoraštyje ir Vilniaus pavietao pilies teismo aktuose leidžia bent jau iš dalies atskleisti vienuolių patirtų traumų priežastis. Atsižvelgiant į šaltinių lakoniškumą ir dėl ordino vidaus nuostatų nuolat besikeičiančią vienuolino bendruomenės sudėtį, nėra galimybių tyrinėti konkrečių *identifikuotų* individų patirtas traumas ir jų įtaką sveikatos būklei. Taigi, pasitelkiant rašytinius šaltinius, siekiama atskleisti tik *galimas* vienuolių patirtų traumų priežastis.

Vienuoliai nebuvo grupė, kurios veiklos specifika ir gyvenimo būdas būtų lėmę didesnę riziką patirti traumas. Anot Marco van Leeuwen, su kur kas didesniais pavojais darbo vietoje susidurdavo transportavimo bei statybų sektoriuose dirbantys individai, dažnai patirdavę mirtinas traumas²⁴. Vis dėlto, kaip parodė bioarcheologiniai vienuolių palaikų tyrimai, ir jie nebuvo apsaugoti nuo nelaimingų atsitiki-

²⁴ M. van Leeuwen, 2002, p. 51–52.

mų ar prieš juos nukreipto smurto. Bioarcheologinis tyrimas pateikė neįprastus vienuolių traumatizmo rezultatus. Netikėtai didelis sužalotų ar susižalojusių skaičius – 45,9 proc. visų tirtų vienuolių palaidojimų. Amžiaus skirtumai rodo *kaupiamąjį efektą*: vyresnio amžiaus asmenys turėjo daugiau sužalojimų, kuriuos jie palaipsniui „kaupė“ per visą savo gyvenimą. Itin stebina vienuolių traumatizmo dažnis, kuris yra didesnis nei pasauliečių – bent kartą per savo gyvenimą susižalojo ar buvo sužalotas kas antras vienuolis ir tik kas penktas Vilniaus miesto gyventojas patyrė bent vieną trauminį epizodą. Galima kalbėti apie kelias galimas tokias tendencijas lėmusias priežastis, susijusias tiek su miesto aplinka, tiek su vienuolių gyvenimo būdo specifika. Miesto aplinka ir judrios gatvės, kuriose maišėsi žmonės, gyvuliai ir transporto priemonės, galėjo padidinti riziką patirti vienokias ar kitokias traumas už vienuolyno sienų. Kaip parodė Craig Spence'o tyrimas, skirtas nelaimingiems atsitikimams ir smurtui ankstyvųjų naujųjų laikų Londone, įvairūs mieste tykantys pavojai ir ypač arklių traukiamas transportas, nepaisant nedidelių greičių, keldavo nemažą pavojų ankstyvųjų naujųjų laikų miestų gyventojams, o per susidūrimus patirtos didelės energijos traumos neretai baigdavosi mirtimi²⁵. Atsižvelgus į pavienių ir mažos energijos sužalojimų skaičių, galima kalbėti apie vienuolių gyvenime dominuojančius nelaimingus atsitikimus – rankų lūžius dėl griuvimo, nuolatinio judėjimo ir fizinio darbo nulemtus nuovargio tipo pažeidimus bei šonkaulių lūžius ar kompresinius juosmeninės srities sužalojimus dėl stuburo apkrovos. Du bazilijonai

neišgyveno būtent dėl didelės energijos sužalojimų krūtinės srityje. Deja, sunku vertinti, kokiomis aplinkybėmis abu vyrai galėjo žūti, tačiau akivaizdu, kad žalojanti jėga ne tik sulaužė kaulus ir smarkiai juos deformavo, bet ir ypač rimtai galėjo pažeisti vidaus organus, sukeldama vidinį kraujavimą. Ypač sudėtingas sužalojimas, fiksuotas 25–35 metų vienuolio palaikuoje, nekelia abejonių, jog pastarasis arba turėjo kristi iš didelio aukščio arba, tikėtinesnis variantas, stambus objektas turėjo jį prislėgti – masyvūs daugiaskeveldriai lūžiai ir dubens srities traiškymo žymės liudija siaubingas kančias paskutinėmis gyvenimo valandomis. Daugiau panašaus pobūdžio sužalojimų patyrė dar 12 vienuolių. Tik trys atvejai rodo komplikuoatą potrauminį laiką: jau minėta garbaus amžiaus vienuolė ir jos patirta stuburo trauma paliko akivaizdų pėdsaką – kuprelę, 30–35 metų bazilijono kairė ranka po sužalojimo liko iš dalies arba visiškai nejudri, o dėl klubo sąnario displazijos kenčiantis vienuolis po masyvaus krūtinės pažeidimo, lėmusio šonkaulių ir stuburo suaugimą, galėjo kentėti nuolatinį skausmą.

Papildomu rizikos veiksniu bazilijonams susižaloti galėjo tapti ir kelionės. Bazilijonai nebuvo griežtos klauzūros besilaikantis ordinas, o vienuoliams privaloma tvarka tekdavo kas kelerius metus persikelti į kitą vienuolyną. Taigi kontaktai su išoriniu pasauliu ir ilgesnės ar trumpesnės kelionės už vienuolyno ribų buvo neišvengiamos. Iš vienuolyno dienoraščio žinoma, jog bazilijonai dažnai eidavo į iškilmės kitų vienuolių bažnyčiose ar svečiuodavosi pas įtakingus pasauliečius. Pavyzdžiui, per 1777 m., bent jau kiek fiksuojama šaltinyje, vienuoliai daugiau nei 20 kartų dalyvavo iškilmėse kitų vienuo-

²⁵ C. Spence, 2016, p. 110–111.

lijų (bernardinų ir bernardinų, dominikonų, basijų ir senosios regulos karmelitų, augustinų, benediktinų ir kt.) bažnyčiose, patys priėmė svečius ir lankėsi pas vienuolyno geradarius ir kitus įtakingus asmenis²⁶. Įrašai vienuolyno pajamų ir išlaidų knygoje liudija, kad bazilijonams neretai tekdavo leisti į keliones – ne tik vykti į kitus vienuolynus ar provincijos kapitulas, bet ir tvarkyti reikalų, susijusių su vienuolynui priklausančiais dvarais. Pavyzdžiui, 1772 m., sprendžiant iš išmokėtų sumų, į tolimesnes ar artimesnes keliones leidosi 10 bazilijonų. Vienuolyno vyresnysis Heraklis Karpinskis rugpjūčio 18 d. išvyko į vienuolyno valdas Zalesėje²⁷, o lapkričio 1 d. 18 auksinų suma buvo išmokėta į Polocką vykstančiam tėvui Fabrickiui²⁸. Nors šaltiniuose nieko neužsimenama apie mieste ar kelionių metu patirtas traumas, manytina, kad bazilijonų santykinai dažnai patiriami pėdų nuovargio ar kojų sužalojimai atspindi ne tik miesto erdvėje, bet ir kelionių metu išskylančius pavojus. Pastarieji rezultatai ypač išsiskiria iš bendro tuometinio miesto ir kaimo konteksto. Vilniuje dominuoja šonkaulių lūžiai ir smurtiniai atvejai, o LDK kaimiškai erdvei būdingi dešinės pusės rankų pažeidimai, sietini su darbu ir su tuo susijusiais nelaimingais atsitikimais²⁹. Panašios tendencijos tiek mieste, tiek kaime pastebimos ir kitose šalyse³⁰.

²⁶ Vilniaus bazilijonų Švč. Trejybės vienuolyno dienoraštis (1758–1891) (toliau – *Dienoraštis*), in: Lietuvos valstybės istorijos archyvas (toliau – *LVA*), f. 1178, ap. 1, b. 374, l. 32v, 33v, 34–34v, 38v, 40v–42v, 44v–45, 47v–48.

²⁷ Vilniaus bazilijonų Švč. Trejybės vienuolyno pajamų–išlaidų knyga (1765–1781), in: *LVA*, f. 1178, ap. 1, b. 1, l. 69.

²⁸ *Ibid.*, l. 71v.

²⁹ J. Kozakaitė, R. Jankauskas, 2013.

³⁰ M. Judd, C. Roberts, 1999.

Kaip galima spręsti iš užuominų šaltiniuose, traumų bazilijonai galėjo patirti ir tarp vienuolyno sienų. Pavyzdžiui, 1777 m. lapkričio 15 d. dienoraščio įrašė itin daug dėmesio skirta „baisaus ir bemaž negirdėto įvykio“ aprašymui. Celėje ketvirtajame vienuolyno aukšte užrakintas nedrausmingas vienuolis, „nuo seno pagarsėjęs girtuoklyste“, bandė virve nusileisti pro langą. Vis dėlto nusileidęs iki antrojo aukšto, vienuolis neišlaikė virvės ir, nukritęs ant akmenų, patyrė daugybinius sužalojimus ir susilaužė kairę koją³¹. Šis įvykis neabejotinai yra išskirtinis ir vargu ar daug vienuolių buvo patyrę traumas būtent tokiomis aplinkybėmis. Visgi tolesnis jo aprašymas netiesiogiai atskleidžia ir kitus pavojus, susijusius su vienuolyno erdve. Vienuolyno vyresnysis, „siekdamas išsaugoti ordino garbę, iš pradžių nurodė visiems vienodai kalbėti, kad, eidamas pastoliais (*po rysztowaniu chodząc*), vienuolis nelaimingai paslydo ir nukritęs susilaužė koją“³². Tuo metu kaip tik buvo vykdomi vienuolyno komplekso perstatymo darbai, todėl, panašu, tokios traumos patyrimo aplinkybės nebūtų nieko nustebinusios. Taigi vienuolyne ar cerkvėje vykstantys statybos ar remonto darbai, kurie dėl miestą siaubiančių gaisrų nebūdavo reti, komplikuodavo judėjimą vienuolyno erdvėje ir galėjo padidinti riziką patirti traumą.

XVIII a. Vilniaus pavieta pilies teismo knygoje užfiksuotos bylos liudija, kad Vilniaus bazilijonams, kaip ir kitoms vienuolijoms³³, neretai tekdavo bylinėtis ne tik dėl žemės nuosavybės ar įsiskolinimų, bet ir dėl smurtinių nusikaltimų, nuo kurių nukentėdavo ir už kuriuos turėdavo patys

³¹ *Dienoraštis*, l. 46v.

³² *Ibid.*

³³ D. Burba, 2012, p. 167–172.

atsakyti. Vienas iš tokių atvejų – 1738 m. iškelta byla, kurioje vienuolyno prokuratorius Patricijus Žiravskis buvo kaltinamas su ginkluotais pavaldiniais užpuolęs Jono Pielgovskio dvarus³⁴. Nors kol kas nepavyko surasti tiesioginių paliudijimų, kad konfliktų metu būtų buvę sužaloti vienuoliai, vis dėlto užuominos šaltiniuose atskleidžia, kokiomis aplinkybėmis bazilijonai galėjo patirti smurtines traumas. 1724 m. jau patys bazilijonai teisme skundė Grabovo seniūną Juozapą Kazimierą Pšezdeckį, kuris smurtavo prieš vienuolynui priklausančio Svironių dvaro valdytoją ir jo pavaldinį. Konfliktas, prasidėjęs kelyje, vėliau persikėlė į Vilnių, kur atsakovo pavaldiniai apšaudė vienuolyno vartus³⁵. 1777 m. kovo 23 d. dienoraščio įrašė pasakojama apie tai, kad gretimame mūrnamyje gyvenusio rusų adjutanto pavaldiniai užpuolė vienuolyną, mušė tarnus ir plūdo tėvą ekonomą³⁶. Smurtinio pobūdžio traumos bazilijonų taip pat galėjo būti patiriamos ir dažnų kelionių metu. Suvokdamas rusų kareivių keliuose keliamas grėsmes, 1767 m. vasarą į Vilnių atsisakė vykti provincijolas³⁷. Nors minėtų konfliktų metu vienuoliai, atrodo, nenukentėjo, visgi šie atvejai parodo, kokiomis aplinkybėmis bazilijonai galėjo patirti smurtinių traumų ne tik už, bet ir tarp vienuolyno sienų. Ir bioarcheologinė medžiaga parodo, kad konfliktinių situacijų metu vienuoliai patirdavo įvairių sužalojimų. Be nevienareikšmiškai

vertinamų šonkaulių lūžių, pastebima ir specifiskai smurtinių sužalojimų. Mažiau siai penkių vienuolių palaikai liudija konfliktines situacijas, kurių metų arba smūgiuota į veidą (du 30–45 metų vienuoliai, nukentėję dėl nosies lūžio), arba įrankiais suduota į kaktos sritį ar galvos dešinį šoną (35–40 metų ir 25–35 metų vienuoliai). Įrankių įvairovę atspindi kertamojo pobūdžio gilus sužalojimas kaktoje ir vieno vienuolio net du – durtinio (?) ir kertamojo įrankio – sužalojimai dešiniajame momenkaulyje. Nepaisant patirtų sunkių sužalojimų, minėti asmenys išgyveno.

Visi nagrinėti atvejai rodo, kad po trauminių epizodų būdavo suteikiamas tinkamas gydymas. Šaltiniai patvirtina, kad bazilijonai samdydavo profesionalius gydytojus. Pavyzdžiui, anksčiau minėtam vienuoliui iškritus pro langą, netrukus „atėję daktaras ir barzdaskutys atstatė koją (*wyrzychtowali nogę*) ir tvirtai tarp lentelių surišo bei pradėjo gydymą“³⁸. Iš 16 vienuolių, patyrusių ilgųjų rankų arba kojų kaulų lūžius, tik 8 turėjo minimalias komplikacijas – uždegimą ir pirmalaikio artrito požymius. Visais atvejais lūžgaliai buvo atstatyti į vietą ir nepaliko žymios deformacijos. Tikėtina, kad ne tik tinkamas gydymas bei slauga, bet ir vienuolių gyvenimo būdas galėjo prisidėti prie tokių tendencijų. Jie turėjo galimybę ilgą laiką būti ramybės būsenos, kuri yra būtina lūžiui tinkamai gyti.

Išvados

Iki šiol vienuolių traumų tendencijos galėjo būti apibūdinamos kaip neišskirtinės ir tikėtinos. Vienuoliško gyvenimo būdo ypatumai ir kasdienė didelio fizinio akty-

³⁴ Vilniaus pavieto pilies teismo knyga (1738), in: *LVI A*, f. SA, b. 4750, l. 1219. Autoriai dėkoja dr. Dominkui Burbai už galimybę pasinaudoti aktų nuorašais.

³⁵ Vilniaus pavieto pilies teismo knyga (1724), in: *LVI A*, f. SA, b. 4739, l. 799–799v. Autoriai dėkoja dr. D. Burbai už galimybę pasinaudoti šaltinio nuotraukomis.

³⁶ *Dienoraštis*, l. 35v.

³⁷ *Ibid.*, l. 21v.

³⁸ *Dienoraštis*, l. 46v.

vumo nereikalaujanti veikla galėjo lemti mažus sužalojimų skaičius. Šiame straipsnyje analizuoti XVII–XVIII a. Vilniaus Švč. Trejybės cerkvės kriptoje palaidotų bazilijonų palaikai pateikė išskirtinius ir netipiškus kitų vienuolynų bioarcheologinių tyrinėjimų kontekste rezultatus.

- 1) Beveik kas antras vienuolis savo gyvenime buvo patyręs traumą. Ir tik kas penktas Vilniaus miesto gyventojas XVII–XVIII a. buvo patyręs susižalojimą.
- 2) Nors šiek tiek daugiau buvo pavienių sužalojimų, daugybiniai kūno lūžiai verčia svarstyti apie aktyvų ir dinamišką vienuolių gyvenimą. Keltina hipotezė, kad didžiausią įtaką galėjo daryti trys veiksniai: sąlyginai dažnos ir tolimos kelionės, miesto gyvenimo ypatybės ir vienuolyno aplinka.
- 3) Dalis vienuolių traumas patyrė konfliktinių situacijų metu. Penkių asmenų sužalojimai, fiksuoti vei-

dinėje dalyje ir kaukolės skliauto dešinėje pusėje, buvo smurtinio pobūdžio ir liudija aštrių įrankių naudojimą.

- 4) Vienuolių dažnai patirti šonkaulių lūžiai vertintini nevienareikšmiškai. Krūtinės srities pažeidimų galėjo būti patiriama tiek konfliktinėse situacijose, tiek nelaimingų atsitikimų keliuose, buityje ar darbuose metu.
- 5) Atstatyti lūžgaliai be žymesnės deformacijos, vienas uždegimo atvejis ir pirminiai dar nestipraus artrito požymiai liudija, kad vienuoliams būdavo teikiamos kokybiškos medicinos paslaugos ir slauga. Tinkamam lūžių gijimui įtakos turėjo turėti ne tik už vienuolyno lėšas samdomi profesionalūs gydytojai, bet ir bazilijonų gyvenimo būdas – būdami ekonomiškai nepriklausomi nuo fizinio darbo, jie galėdavo ilgą laiką būti ramybės būsenos.

BIBLIOGRAFIJA

Barakauskas S., 1995 – Svajūnas Barakauskas, „1994–1995 m. Vilniaus miesto Bernardinų ir Pranciškonų bažnyčiose rastų palaikų antropologinė analizė“, in: *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje*, 1995, p. 391–396.

Boldsen J. L., Mollerup L., 2006 – Jesper L. Boldsen, Lene Mollerup, „Outside St. Jørgen: Leprosy in the Medieval Danish City of Odense“, in: *American Journal of Physical Anthropology*, 2006, vol. 130, p. 344–351.

Buikstra J., Ubelaker D., 1994 – Jane Buikstra, Douglas Ubelaker, Standards for Data Collection from Human Skeletal Remains: Proceedings of a Seminar at the Field Museum of Natural History, Fayetteville, 1994.

Burba D., 2012 – Domininkas Burba, „Jėzuitai kaltintojai ir kaltinamieji: 1734–1773 m. Vilniaus pavieto teismų knygų informacija“, in: *Jėzuitai Lie-*

tuvoje (1608–2008): gyvenimas, veikla, paveldas, sud. N. Markauskaitė, Vilnius, 2012, p. 161–176.

Burba D., 2016 – Domininkas Burba, *Smurtiniai bajorų nusikaltimai ir bausmės XVIII amžiaus Vilniaus paviete*, Vilnius, 2016.

Curate F. et al., 2010 – Francisco Curate, C. Lopes, Eugénia Cunha, „A 14th–17th Century Osteoporotic Hip Fracture from the Santa Clara-a-Velha Convent in Coimbra (Portugal)“, in: *International Journal of Osteoarchaeology*, 2010, vol. 20, p. 591–596.

DeWitte S. et al., 2013 – Sharon DeWitte, Jessica C. Boulware, Rebecca C. Redfern, „Medieval Monastic Mortality: Hazard Analysis of Mortality Differences Between Monastic and Nonmonastic Cemeteries in England“, in: *American Journal of Physical Anthropology*, 2013, vol. 152, p. 322–332.

Girlevičius L., Žukovskis R., 2008 – Linas Girlevičius, Robertas Žukovskis, „Vilniaus Bernardinų vienuolyno ansamblis“, in: *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 2007 metais*, 2008, p. 295–297.

Girlevičius L., Žukovskis R., 2008 – Linas Girlevičius, Robertas Žukovskis, „Bonifratrų vienuolyno ansamblis“, in: *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 2007 metais*, 2008, p. 297–299.

Girlevičius L., 2006 – Linas Girlevičius, „Žvalgymai Vilniuje, Šv. Kotrynos bažnyčios aplinkoje“, in: *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 2005 metais*, 2006, p. 213–214.

Yoder C., 2012 – Cassady Yoder, „Let Them eat Cake? Status-based Differences in Diet in Medieval Denmark“, in: *Journal of Archaeological Science*, 2012, vol. 39, p. 1183–1193.

Jankauskas R., 2003 – Rimantas Jankauskas, „The Incidence of Diffuse Idiopathic Skeletal Hyperostosis and Social Status Correlations in Lithuanian Skeletal Materials“, in: *International Journal of Osteoarchaeology*, 2003, vol. 13, p. 289–293.

Jatautis Š. et al., 2010 – Šarūnas Jatautis, Ieva Mitokaitė, Rimantas Jankauskas, „Traumas of Vilnius Adult Males and Females in the 16th–17th Centuries: Implications on Gender and Lifestyle“, in: *Papers on Anthropology*, 2010, vol. XIX, p. 110–129.

Judd M., Roberts C., 1999 – Margaret Judd, Charlotte Roberts, „Fracture Trauma in a Medieval British Farming Village“, in: *American Journal of Physical Anthropology*, 1999, vol. 109, p. 229–243.

Judd M., 2002 – Margaret Judd, „Comparison of Long Bone Trauma Recording Methods“, in: *International Journal of Osteoarchaeology*, 2002, vol. 29, p. 1255–1265.

Knüsel C. J. et al., 1995 – Christopher J. Knüsel, Richard L. Kemp, Paul Budd, „Evidence for Remedial Medical Treatment of a Severe Knee Injury from the Fishergate Gilbertine Monastery in the City of York“, in: *Journal of Archaeological Science*, 1995, vol. 22, p. 369–384.

Kozakaitė J., Jankauskas R., 2013 – Justina Kozakaitė, Rimantas Jankauskas, „Ilgujų kaulų lūžiai ir išnirimai XIV–XVII a. Alytuje“, in: *Lietuvos archeologija*, 2013, t. 39, p. 73–96.

Kuncevičius A., 2015 – Albinas Kuncevičius, Vilniaus bazilijonų vienuolyno statinių ansamblio (681) Švč. Trejybės bažnyčios (27316), Vilniaus m. sav., Vilniaus m., Aušros Vartų g. 7B, 2015 m. archeologinių žvalgymų ataskaita, Vilnius, 2015. Saugoma Kultūros paveldo departamente.

Leeuwen M. van, 2002 – Marco van Leeuwen, „Histories of Risk and Welfare in Europe during the 18th and 19th Centuries“, in: *Health Care and Poor Relief in 18th and 19th Century Northern Europe*, ed. by O. P. Grell, A. Cunningham, R. Jütte, Aldershot, 2002, p. 32–66.

Lovell N., 1997 – Nancy Lovell, „Trauma Analysis in Paleopathology“, in: *American Journal of Physical Anthropology*, 1997, vol. 40, p. 139–170.

Marklein K. E. et al., 2016 – Kathryn E. Marklein, Rachael E. Leahy, Douglas E. Crews, „In Sickness and in Death: Assessing Frailty in Human Skeletal Remains“, in: *American Journal of Physical Anthropology*, 2016, vol. 161, p. 208–225.

Müldner G., Richards M. P., 2007 – Gundula Müldner, Michael P. Richards, „Diet and Diversity at Later Medieval Fishergate: The Isotopic Evidence“, in: *American Journal of Physical Anthropology*, 2007, vol. 134, p. 162–174.

Ortner D., 2003 – Donald Ortner, *Identification of Pathological Conditions in Human Skeletal Remains*, New York, 2003.

Polet C., Katzenberg M. A., 2003 – Caroline Polet, Mary Anne Katzenberg, „Reconstruction of the Diet in a Medieval Monastic Community from the Coast of Belgium“, in: *Journal of Archaeological Science*, 2003, vol. 30, p. 525–533.

Quintelier K. et al., 2014 – Kim Quintelier, Anton Ernyck, Gundula Müldner, Wim van Neer, Michael P. Richards, Benjamin T. Fuller, „Isotopic Examination of Links Between Diet, Social Differentiation, and DISH at the Post-Medieval Carmelite Friary of Aalst, Belgium“, in: *American Journal of Physical Anthropology*, 2014, vol. 153, p. 203–213.

Roberts C., 2000 – Charlotte Roberts, „Trauma in Biocultural Perspective: Past, Present and Future Work in Britain“, in: *Human Osteology in Archaeology and Forensic Science*, ed. by M. Cox, S. Mays, London, 2000, p. 337–356.

Rogers J., Waldron T., 2001 – Juliet Rogers, Tony Waldron, „DISH and Monastic Way of Life“, in: *International Journal of Osteoarchaeology*, 2001, vol. 11, p. 357–365.

Sheridan S. G., Gregoricka L. A., 2015 – Susan Guise Sheridan, Lesley A. Gregoricka, „Monks on the Move: Evaluating Pilgrimage to Byzantine St. Stephen's Monastery Using Strontium Isotopes“, in: *American Journal of Physical Anthropology*, 2015, vol. 158, p. 581–591.

Spence C., 2016 – Craig Spence, *Accidents and Violent Death in Early Modern London 1650–1750*, Woodbridge, 2016.

Sullivan A., 2004 – Amy Sullivan, „Reconstructing Relationships Among Mortality, Status, and Gender at the Medieval Gilbertine Priory of St. Andrew, Fishergate, York“, 2004, vol. 124, p. 330–345.

White T. D., Folkens P. A., 2005 – Tim D. White, Pieter A. Folkens, *The Human Bone Manual*, San Diego, 2005.

Žukovskis R., 2011 – Robertas Žukovskis, „Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų (pranciškonų) bažnyčia Vilniuje“, in: *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 2010, 2011*, p. 297–305.

BROKEN RIBS, SPLIT SKULLS: RECONSTRUCTING TRAUMA PATTERNS IN THE MONASTIC BURIALS AT THE HOLY TRINITY CHURCH (VILNIUS)

Justina Kozakaitė, Martynas Jakulis

S u m m a r y

While bioarchaeological monastery researches draw substantial differences between the secular and monastic lifestyles, the former injury rate indicates no shocking results. A relatively small number of fractures demonstrated that monks were not predisposed to injuries due to their specific lifestyle and daily activities. In 2015 and 2016, an archaeological investigation at The Holy Trinity

church and its crypt revealed 17th–18th century burials belonging to the Basilian monks. These findings provided a unique opportunity to study the monastic lifestyle in the Grand Duchy of Lithuania based on the tendencies of trauma. Common rib fractures, violent injuries and high-energy trauma painted a vivid and unusual life picture of the 17th–18th century Basilian monastery of Vilnius.

*Įteikta 2017 03 20
Parengta skelbti 2017 05 15*